

УДК 376.1-159.953.4

Л. І. Рибалка

*Вихователь дошкільного
навчального закладу № 40 «Дельфін»,
м. Суми, Сумської області.*

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ МНЕМОТЕХНІКИ

У статті розкрито теоретико-методологічні основи застосування методів мнемотехніки для засвоєння різноманітної навчальної інформації в дошкільних навчальних закладах.

В статье раскрыты теоретико-методологические основы применения методов мнемотехники для усвоения разнообразной обучающей информации в дошкольных учебных заведениях.

The article reveals the theoretical and methodological basis for using mnemonic techniques for the assimilation of a variety of educational information in pre-school institutions.

Ключові слова: пам'ять, мнемотехніка, мнемоквадрати, мнемотаблиці, словниковий запас, зв'язне мовлення.

Ключевые слова: память, мнемотехника, мнемоквадраты, мнемотаблицы, словарный запас, связная речь.

Key words: memory, mnemonic techniques, memento-squares, mnemotables, vocabulary, connected speech.

Постановка проблеми: Проблема розвитку зв'язного мовлення дітей добре відома широкому колу педагогічних працівників, вона полягає в тому, що в даний час дитина мало часу проводить у товаристві дорослих (все більше за комп'ютером, біля телевізора або зі своїми іграшками), рідко слухає розповіді і казки з вуст мами і тата.

Давно встановлено, що в дошкільному віці проявляються істотні відмінності в рівні мовлення дітей. Це показує і мій досвід педагогічної діяльності. Головним завданням розвитку зв'язного мовлення дитини є вдосконалення монологічного мовлення. Це завдання вирішується через різні види мовленнєвої діяльності: переказ літературних творів, складання описових розповідей про предмети, об'єкти, явища природи, створення різних видів творчих оповідань, заучуванні віршів, а також складання розповідей по картині.

Всі названі види мовленнєвої діяльності актуальні при роботі над розвитком зв'язного мовлення дітей. І, щоб досягти високих результатів, вирішила використовувати нетрадиційні форми роботи з дітьми з формування зв'язного мовлення.

Мета статті – висвітлити особливості розвитку зв'язного мовлення за допомогою мнемотехніки у дітей дошкільного віку.

Основна мета розвитку мовлення, за В. Сухомлинським, – озброїти дітей умінням правильно, з дотриманням високої мовленнєвої культури зв'язно висловлювати свої думки.

Виклад основного матеріалу. Дуже важливим аспектом роботи з дітьми дошкільного віку є розвиток здібностей запам'ятовування і уваги. Не секрет, що вік від трьох до семи років є найважливішим з точки зору становлення інтелектуальних здібностей дитини, у цьому віці закладаються усі інструменти мислення, які будуть розвиватися у подальшому.

Дуже важливо привити дитині навички запам'ятовування і логічного мислення. Першочерговою задачею є перетворення запам'ятовування із несвідомого у свідомий і цілеспрямований процес.

Метод мнемотехніки як один з провідних способів розвитку зв'язного мовлення у дітей. Дана технологія забезпечує успішне засвоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, оточуючого світу, їх структури, зв'язках і відношеннях, що існують між ними. На її основі діти ефективніше сприймають і перероблюють зорову інформацію, зберігають і відтворюють тексти розповідей, казок, віршів; створюють мовленнєві зарисовки, діалоги і різні розповіді за картинками [11, с. 61].

Суть використання мнемотехніки в тому, що на кожне слово, словосполучення, епізод казки, розповіді пропонується картинка (схематичне зображення); таким чином, весь твір замальовується схематично. Особливості методики – застосування не зображення предметів, а символів.

Що допомагає розвивати мнемотехніка? Мнемотехніка допомагає

розвивати:

- ✓ мовлення, у тому числі, культуру мовлення, збагачення і активізацію словника, зв'язність мовлення при побудові розгорнутого висловлювання;
- ✓ уявлення;
- ✓ мисленнєві процеси (вміння перетворити абстрактні символи у образи)
- ✓ перекодування інформації. Створення нових образів – процес тісно зв'язаний з дійсністю. Саме у реальному світі знаходиться джерело образів – уява);
- ✓ пам'ять.

У дошкільній практиці мнемотехніку називають по-різному. В. К. Воробйова називає цю методику сенсорно-графічними схемами, Т. А. Ткаченко [16, с. 7] – предметно-схематичними моделями, Т. А. Большова [2, с. 12] – колажем, Л. Н. Єфіменкова [6, с. 16] – схемою складання розповіді. Вивчивши досвід робіт Т. А. Ткаченко, В. К. Вороб'йової, І. А. Поташко [12, с. 34] можна зробити висновки: як будь-яка діяльність робота з мнемотехніки будується від простого до складного. Необхідно починати роботу з простих мнемоквадратів, послідовно переходити до мнемодоріжок, і пізніше до мнемотаблиць. Зміст мнемотаблиць – це графічне зображення персонажів казки, явищ природи, деяких дій шляхом виділення головних смислових ланок сюжету. Головне – треба передати умовно-наглядну схему, зобразити так, щоб намальоване було зрозуміле дітям.

Вимоги у роботі з мнемотехнікою:

1. Модель повинна відтворювати узагальнений образ предмета.
2. Модель має розкривати суттєве у предметі.
3. Задумку по створенню моделі слід обговорювати з дітьми, щоб вона була їм зрозумілою.

Використання мнемотаблиць на заняттях з розвитку зв'язного мовлення, дозволяє дітям ефективніше сприймати і переробляти зорову інформацію, зберігати і відновлювати її. Особливості методики – використання не зображення предметів, а символів. Дана методика значно полегшує дітям пошук і запам'ятовування слів. Символи максимально наближені до мовленнєвого матеріалу,

наприклад, для позначення домашніх птахів і тварин використовується дім, а для позначення диких тварин і птахів – ялинка.

Мнемотаблиці-схеми, слугують дидактичним матеріалом для:

- ✓ збагачення словникового запасу;
- ✓ при навчанні складанню розповідей;
- ✓ при переказах художньої літератури;
- ✓ відгадуванні та загадуванні загадок;
- ✓ заучуванні віршів.

Схеми служать своєрідним зоровим планом для створення монологів, допомагають дітям здійснювати:

- ✓ будову розповіді;
- ✓ послідовність розповіді,
- ✓ лексико-граматичну наповнюваність розповіді.

Мнемотаблиці можуть бути різними в залежності від направленості. Можуть бути простими і тематичними (мовленнєві, математичні, музичні, пізнавальні тощо). Кількість квадратів не перебільшує дев'яти, що відповідає науково обґрунтованій межі разової інформації для дитини (10 інформаційних бітів) [5, с. 37].

Для дітей молодшого дошкільного віку краще всього підходять кольорові мнемотаблиці, так як у дітей залишаються у пам'яті окремі образи: ялика – зелена, колобок – жовтий, та ін. Пізніше зображення ускладнюються або замінюються графічним зображенням: лиса – оранжеві геометричні фігури (коло, квадрат) та ін. Для дітей старшого дошкільного віку схеми даються в одному кольорі.

У молодшому дошкільному віці мнемотаблиці даються у готовому вигляді, так як у дітей недостатньо розвинені технічні навички малювання, але у старшому дошкільному віці дорослий дає план-схему тільки на початковому етапі – по мірі навчання діти активно включаються у процес створення своєї схеми.

На початку роботи з мнемотаблицями діти починають відчувати деякі складнощі, їм важко дотримуватися запропонованому плану таблиці. Часто перші розповіді за моделями виходять дуже схематичними. Щоб труднощів було менше у програму змісту мнемотаблиць необхідно вводити задачі з активізації і

збагачення словника.

Роботу з мнемотехнікою необхідно вибудовувати поетапно:

Перший етап – сприйняття інформації.

Зачитується текст казки, оповідання або вірша, і виділяються його основні частини. Розгляд готової таблиці до твору і розбір того, що на ній зображено.

Другий етап – кодування інформації.

Кожна частина твору на початковому етапі кодується – з допомогою вихователя, пізніше діти самостійно кодують інформацію, причому символи вони придумують самі, даючи волю своїй фантазії.

Третій етап – запам'ятовування і відтворення інформації.

Переказ казки з опорою на символи, тобто відбувається відпрацювання методу запам'ятовування. При цьому переказ можуть вести самі діти, залучаючи незначну допомогу вихователя (на більш пізніших етапах), або переказувати разом з вихователем (на ранніх етапах). При відтворенні казки основний упор робиться на зображення головних героїв.

Четвертий етап – творче створення образів.

Створення дитиною мнемотаблиць і придумування своїх казок, розповідей, історій.

Після занять з використанням мнемотаблиць діти створюють розповіді і казки практично на будь-яку тему, використовуючи лексику, додержуючись загальних принципів побудови сюжету, пробують свої сили у таких вічно хвилюючих темах, як добро, дружба, хитрість, жадібність тощо.

Важливими особливостями цього методу роботи є те, що пізнавальна діяльність у ході роботи з мнемотаблицями може здійснюватися у декількох сферах знань одночасно, тобто заняття можуть бути направлені не тільки на розвиток комунікативних навичок, але й на пізнання оточуючого

світу. Всі методичні матеріали, які використовуються у ході занять, не потребують великих вкладень і створюються під конкретну необхідність, при цьому вони є абсолютно універсальними, по суті, можуть використовуватися іншими педагогами. Дуже важливим моментом є також те, що у ході заняття дитина виступає як партнер і не відчуває тиску зі сторони педагога [9, с. 63].

Використання мнемотехніки – це, насамперед, початкова «пускова» найбільш значуща і ефективна робота, але не можна обмежитися тільки нею при розвитку мовлення дітей. Не треба зловживати цим методом, використовувати без необхідності, коли якості і зв'язки предметів лежать на поверхні. Паралельно необхідно проводити і іншу роботу з розвитку мовлення. Наприклад, мовленнєві словарні ігри, настільно-друковані ігри і т.д.

На прикладі вірша В. Паронової «Їжачок» пропонуємо розглянути етапи його розучування.

1. Емоційне читання вірша.
2. Розглядання з дітьми мнемотаблиці, запитання відповідно до змісту вірша. Пояснення змісту незрозумілих слів.
  - ✓ Про яку пору року йдеться мова у вірші?
  - ✓ Що робить їжачок у своїй норі?
  - ✓ Як ви розумієте слово *тишком-нишком*? (дуже тихо, безшумно)
  - ✓ До чого готує їжачок своє ліжко?
  - ✓ З чого у їжачка постіль?
  - ✓ Які сни у їжачка?
3. Повторне читання вірша педагогом, діти слідкують за послідовністю схем.
4. Пропонуємо дітям самостійно повторити вірш з опорою на мнемотаблицю.
5. Самостійне читання вірша дітьми.

Листопад. О цій порі
Їжачок в своїй норі.
Прибирає тишком-нишком,
До зими готує ліжко.
Постіль з листячка м'яка
Гарні сни у їжачка.

 <p>Листопад. О цій порі</p>	 <p>Їжачок</p>	 <p>В своїй норі, прибирає тишком- нишком</p>
 <p>До зими готує ліжко</p>	 <p>Постіль з листячка</p>	 <p>Гарні сні у їжачка</p>

Висновки. Результатом роботи з використання мнемотаблиць для розвитку мовлення дітей дошкільного віку є позитивна динаміка. Практично всі діти розуміють узагальнюючі слова, розрізняють і називають суттєві деталі і частини предметів, діти чітко вимовляють слова, більшість вміє поєднувати прикметники з іменниками у роді, числі, відмінку. Діти з цікавістю можуть розказувати про будь-яку з своїх іграшок, а передаючи зміст художніх творів, більш повно, послідовно, висловлювати свої думки. Вони охоче інсценують уривки із знайомих казок. У молодших дошкільників спостерігається інтерес до заучування віршів і фольклорних творів, розширилося коло знань про оточуючий світ. Діти перебороли скутість, сором'язливість, з'явилася впевненість, розвивається комунікативне мовлення. Достатній рівень розвитку мовлення допомагає спілкуванню, полегшує процес соціалізації. Відтак, протягом року формування словника дітей підвищилось, зв'язне мовлення покращилось.

Після розвиваючої діяльності з використанням мнемотаблиць, діти до кінця першого року навчання можуть складати коротенькі розповіді, використовуючи лексику, дотримуючись загальних принципів побудови сюжету з невеликою допомогою вихователя.

Самим продуктивним результатом є етап самостійного використання мнемотаблиць, коли діти у самостійній діяльності розповідають знайомі твори або придумують свої розповіді.

Систематично використовуючи в своїй роботі мнемотехніку, можемо зазначити, що у дітей збільшилось коло знань про навколишній світ. Діти з задоволенням переказують тексти, заучують вірші, словниковий запас збільшується. Дітям подобається навчатися весело – граючись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большова Т. В. Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники / Т. В. Большова. – СПб, 2005.
2. Гурьева Н. А. Год до школы. Развиваем память: Рабочая тетрадь упражнений по мнемотехнике / Н. А. Гурьева. – СПб, 2000.
3. Ефименко Л. Н. Формирование речи у дошкольников / Л. Н. Ефименко. – М.: Дрофа, 1985.
4. Малетина Н. С. Моделирование в описательной речи детей с ОНР / Н. С. Малетина, Л. В. Пономарева // Дошкольное воспитание. – 2004. - №6. – С.64-68.
5. Полянская Т. Б. Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста / Т. Б. Полянская. – СПб.: Детство – Пресс, 2010.
6. Поташко И. А. Использование мнемотаблиц в развитии первичных естественно-

научных представлений у дошкольников / И. А. Поташко // Дошкольная педагогика. – 2006. – №7. – С. 18-22.

7. Ткаченко Т. А. Использование схем в составлении описательных рассказов / Т. А. Ткаченко // Дошкольное воспитание. – 1990. – №10. – С. 16-21.

УДК 376.1-058

А. М. Рожкова

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

К. О. Зелінська-Любченко

кандидат педагогічних наук,

старший викладач

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНМ

У статті розглядається необхідність вивчення особливостей образотворчої діяльності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Висвітлено особливості естетичного розвитку засобами образотворчої діяльності, яка впливає на розвиток особистості дошкільника із ЗНМ.

В статье рассматривается необходимость изучения особенностей изобразительной деятельности дошкольников с общим недоразвитием речи. Освещены особенности эстетического развития средствами изобразительной деятельности, которая влияет на развитие личности дошкольника с ОНР.

The article discusses the need to study the features of the visual activity of preschoolers with a general underdevelopment of speech. The features of aesthetic development are highlighted by means of graphic activity, which affects the development of the personality of a preschooler with a general underdevelopment of speech.

Ключові слова: образотворча діяльність; естетичне виховання; дошкільники із загальним недорозвиненням мовлення; мистецтво.

Ключевые слова: изобразительная деятельность; эстетическое воспитание дошкольников с общим недоразвитием речи; искусство.

Keywords: graphic activity; aesthetic education of preschoolers with general speech underdevelopment; art.

Постановка проблеми. Мистецтво, будучи своєрідною формою естетичного пізнання дійсності та відображення її в художніх образах, дозволяє дошкільнику із загальним недорозвиненням мовлення відчутти світ у всьому його багатстві та через художні види діяльності навчитися його перетворювати.

Види образотворчої діяльності дошкільника дуже різноманітні, а особливе місце серед них належить малюванню. Так, ще Е. Сеген звернув увагу на доступність для більшості дітей дошкільного віку занять елементарним малюванням і на те, що ці заняття їх розвивають у багатьох відношеннях.

Система виховання та навчання, розроблена Ж. Демор, включала ручну працю і образотворче мистецтво в число важливих і обов'язкових занять, ефективних в корекційному відношенні.

На сьогодні досить актуальною є проблема розвитку естетичного виховання у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, що й зумовило пошук розв'язання зазначеного питання у науковій літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Представники зарубіжної спеціальної педагогіки минулого Е. Сеген, Ж. Демор, О. Декролі, а також вітчизняні психіатри А. Граборов, В. Кащенко вказували на важливу роль мистецтва у вихованні та навчанні дітей з обмеженими можливостями здоров'я. На позитивний вплив мистецтва, розвиток дитини з порушеннями розвитку підкреслював і Л. Виготський, відзначаючи особливу роль художньої діяльності як в розвитку психічних функцій, так і в активізації творчих проявів дітей в різних видах мистецтва. В. Сухомлинський, Б. Неменський, А. Макаренко, Д. Кабалевський, К. Ушинський стверджують, що для формування особистості та естетичної культури особливо важливий період старшого дошкільного віку. Почуття краси природи, оточуючих людей, речей створює в дитини особливі емоційно-психічні стани, збуджує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мислення, пам'ять, волю та інші психічні процеси.